

len Tevfik Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mihrabı çevreleyen dört frizden biri küfî yazı kuşağı, biri stilize motif kuşağı, diğer ikisi bitkisel süsleme kuşağı halinde düzenlenmiştir. Mihrap nişinin iki köşesinde mermer şeklinde boyanmış sütunçe figürü ile bunların yanlarında köşe dolgu-su olarak iri rûmî ve palmetlerden bir koltuk tasarımı vardır. Bu iki koltuk süslemelerinin arasında rûmîlerden teşekkül eden büyük bir kandil motifi ve bu motifin ortasındaki damla içinde sülüs yazı ile müsennâ bir âyet yer almaktadır.

Yıldırım Bayezid evkafının mütevellisi Mustafa Efendi'nin sekiz ağaç direk üzerine yaptırdığı sade ve zarif müezzin mahfiline çıkan merdivenin altındaki alınlıkta şair Rahîmî'ye ait ta'lik yazılı kıta 956 (1549) tarihlidir ve camide tarihi bilinen en eski yazıdır. 2009'da yapılan onarımda bu kıta ile birlikte müezzin mahfiline çıkan merdivenin koltuğundaki, deri üzerine nakşedilmiş natüralist üslupta bitkisel süslemeler tamamen ortaya çıkarılmıştır. Müezzin mahfilinin karşısında yer alan rokokò üslûbundaki mermer vaz vaz kürsüsü üzerinde ta'lik beyitle 1231 (1816) tarihi vardır. Ayrıca mihrabın yanında ahşap bir vaz kürsüsü bulunmaktadır. Caminin güneydoğu köşesindeki hünkâr mahfil 1862'de Sultan Abdülaziz tarafından ahşaptan, çok sade bir şekilde yeniden yaptırılmıştır. Mahfilin alt bölümü eskiden beri kütüphane olarak kullanılmaktaydı. 1786'da Münzevi Abdullah Efendi burada bir kütüphane kurmuş, kendi kitaplarını bağışladığı gibi Yenişehirli Hacı Osman Efendi adında bir kişinin kitaplarını alarak vakfetmiştir.

İki minareden batıdakini Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı, doğudaki ikincisinin de ilk yapıda planlandığı halde yarım kaldığı, bir müddet bu şekilde kullanılarak adına "güçük minare" denildiği ve daha sonra Çelebi Sultan Mehmed ya da Yavuz Sultan Selim devrinde tamamlandığı tahmin edilmektedir. Minarelerin kaideleri ve küpleri

Bursa Ulucami'nin mihrabı ve içinden bir görünüş

mermerden, yuvarlak gövdeleri tuğladandır. Şerefelerin ikisi de altı sıra stalaktit üzerine oturur; külâhlar ahşap ve kurşun kaplı iken son yangından sonra taştan inşa edilmiştir.

Orhan Bey'in yaptırdığı ilk bedestenin ardından Yıldırım Bayezid'in bedesteni inşa edilmiştir, bu bedesten halen işlevini sürdürmektedir. Caminin kuzeyinde ve uzakta çarşı aksına paralel şekilde planlanan bedesten altı kalın ayakla taşınan on dört kubbe ile örtüldü. Her cephesinde birer tane olmak üzere dört kapılı yapının içinde otuz iki, etrafında ise altmış sekiz dükkân vardır. Dışarıdakilerin on ikisi Orhan Gazi vakfına, diğer seksen sekiz dükkân Yıldırım vakfına aittir. Bu bedesten daha sonra yapılan Edirne bedestenine örnek teşkil etmiştir. Batıda yine caminin vakfından Vâziye Medresesi yer alır. Yirmi bir adet hücre, bir dershanesi, müderris ve müid odaları olduğu düşünülen dört bölümlü bir mekândır; bu bölümün üzerinde mahkeme kurulduğundan Mahkeme Medresesi diye de bilinir. Etrafında otuz yedi dükkânı vardır; bina yangın ve depremden dolayı günümüze kadar birçok de-

ğişikliğe uğramıştır. Kuzeybatıda bulunan ve Şengül Hamamı diye bilinen hamam küçük ve tek hamam olup soğukluk kışmından iki eyvanlı, dikdörtgen planlı sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Burada iki adet halvet vardır, kazan ve külhan ise batıdadır. Yapı bugün Gümüşçüler Çarşısı'dır. Caminin akarından olduğu ve günlük 40 akçe kira getirdiği bilinen bir kahvehanenin XVI. yüzyılın sonlarına kadar varlığı bilinmektedir. Bu kahvehane de ortadan kalkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, A. MKT. NZD. 156/25; 161/10; 276/6; 408/72; 3377/15; İ. DH. 114/5754; 401/26532/1; 405/26830/2; 405/26830/3; 423/28001; 429/28401; A.MKT. MHM. 133/62; 136/57; 196/14; 324/70; A. AMD. 83/66; A. MKT. ÜM. 5/9-1; Y. PRK.ÜM. 16/124; 20/74; 20/108; E. V. 16642; Bursa Kadı Sicilleri (B.K.S.), A-11, s. 258, A-19, s. 15, A-58, s. 36, A-81, s. 241, A-94, s. 35, A-99, s. 37, A-113, s. 115, A-127, s. 189, B-90, s. 13, B-94, s. 94, B-94, s. 111, B-94, s. 114, B-124, s. 36, B-124, s. 69, B-124, s. 96, B-124, s. 94; Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü* (haz. Hüseyin Algül v.dğr.), Bursa 2009, IV, 186-190; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisi I*, s. 401-418; Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, Bursa 1993, s. 100-102; Asım Yediöldüz, "Ulucami'nin Tarihçesi", *Bursa'nın Kalbi Ulucami*, Bursa 2009, s. 27-40; H. Basri Öcalan, "Bursa Ulucami Kütüphanesi", a.e., s. 123-132; Doğan Yavaş, "Ulucami'nin Geçirdiği Tamirler", a.e., s. 133-144; a.mlf., "Resam Tevfik Paşa'nın Bursa'daki Çalışmaları", *XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (Çanakkale, 15-17 Ekim 2008)*, İzmir 2010, s. 325-332.

DOĞAN YAVAŞ

Bursa
Ulucami

Bünyan Ulucamii. Kayseri'nin Bünyan ilçesinde bulunan, Anadolu Selçuklu dönemine ait yapının kitâbesinde kırklar olması sebebiyle inşa tarihi ve bânisiyle ilgili ke-

ULUCAMİ

sin bilgiye ulaşılammıştır. Okunabilen kısımlarından yapının bir emîrül-ümerâ tarafından mimar Kâlûyân'a yaptırıldığı anlaşılmakta, bundan hareketle 654 (1256) yılına tarihlendirilmektedir. Bazı araştırmacılar ise yapıyı 734'te (1333) Zahirüddin Mahmûd b. Tâc-ı Kızıl'ın mimar Karabuli oğlu Kâlûyân'a yaptırıldığını ileri sürmektedir (Erkiletlioğlu, s. 84-85). Özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşan cami zaman içerisinde bazı onarımlar geçirmiştir. Bu onarımlardan birini gerçekleştiren Sâlih Bey'e ithafen Sâlih Bey Camii diye de adlandırılmaktadır. Yapının minaresi 1906 ve 1956 yıllarında onarılmış, toprak dam olan üst örtüsü 1964-1967 yıllarındaki onarımlarda çinko ile kaplanmıştır.

Kesme taşla inşa edilen yapı dikdörtgen planlı ahşap tavanlı olup düz çatı ile örtülüdür. Kuzeydoğu köşesinde payanda, kuzeybatı köşesinde minare yer almaktadır. Kare planlı payanda üstte köşeleri pahlanarak onikigene dönüşmekte ve piramidal bir külâhla sonlanmaktadır. Yapının aydınlatılması güney ve doğu cephelerinde ikişer, batı ve kuzey cephelerinde birer adet farklı ebat ve şekillerde pencerele sağlanmaktadır. Cepheler oldukça sadedir; asıl süsleme kuzey cephesinin ortasında cepheden yüksek ve dışa taşkın taçkapı üzerinde toplanmıştır. Yapının basık kemerli girişinin iki yanında mukarnaslı kavsaraya sahip birer niş vardır. Üstteki mermer inşa kitabesi bir bölümü ön cep-

heye gelecek şekilde kapı girintisini doluşturmaktadır, kapının üzeri mukarnaslı kavsara ile sonlanmaktadır. Taçkapının etrafını beş sıra bordür çevrelemektedir. Bu bordürlerde geometrik geçmeler ve bitkisel bezemeler kullanılmıştır. Bunların yanı sıra kıvrık dallar arasında görülen stilize aslan ve griffon başlarından meydana gelen figürlü süslemeler dikkati çekmektedir.

Cami mihraba dik üç nefli olup orta nef daha geniş ele alınarak mihrap aksı vurgulanmıştır. Yapının ahşap kirişlemeli üst örtüsü birbirine sivri kemerlerle bağlanan, ortada serbest dört, kuzey ve güney duvarlarında yarım ikişer pâyeye taşınmaktadır. Kuzey duvarı içinden üst örtüye çıkışı sağlayan merdiven bulunmaktadır. Duvarları sıvanmış yapıda tek süsleme mihrapta görülmektedir. Kesme taş mihrap beş kenarlı nişli ve mukarnaslıdır. Nişin iki yanı sütunçelerle yumuşatılmıştır. Sivri kemerin köşe dolgularında birer kabartma rozet yer almaktadır. Günümüzde yenilenmiş olan mihrapta geometrik geçmelerden meydana gelen süslemelerin bulunduğu bilinmektedir. Caminin minberi de mihrap gibi kesme taştan yapılmıştır. Yan aynalıkları bezemesiz bırakılan minberin dilimli kemerli kürsü kısmı üstte prizmatik bir külâhla sonlanmaktadır. Caminin kuzeybatısındaki minare XX. yüzyılda yenilenmiştir. Cephe yüksekliğinde ele alınmış kare planlı kaidenin köşeleri

Bünyan Ulucamii taçkapısından taş süsleme detayları

pahlanarak silindirik formulu gövdeye geçilmektedir. Minare üstte üzeri dilimli, çift kulplu kâse formuna dönüşmekte ve ufak konik bir külâhla sona ermektedir. Yapım tarihi hakkında farklı görüşler bulunmakla birlikte Bünyan Ulucamii taçkapısında görülen figürlü süslemeleriyle Anadolu'da önem arzeden bir yapı durumundadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâzım Özdoğan, *Kayseri Tarihi: Kültür ve Sanat Eserleri*, Kayseri 1948, I, 48; Hamdi Üçok, *Bünyan: Tarih-Coğrafya-İktisat-Kültür-Folklor*, Kayseri 1953, s. 11; Ömür Bakırcı, *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları*, Ankara 1976, s. 171-172; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar*, Ankara 1986, s. 6-8; Ara Altun, *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet*, İstanbul 1988, s. 51; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s. 282; Zafer Bayburtluoğlu, *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, Erzurum 1993, s. 149-151; Ali Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993, s. 92-93; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1999, s. 128; Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Kitâbeleri*, Kayseri 2001, s. 84-85; Abdullah Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi*, Ankara 2002, s. 47; Eylem Yurdakul, *Kayseri Mihrabları: Kayseri Merkez ve İlçelerinde Bulunan Cami ve Mescidlerdeki Mihrablar*, Kayseri, ts., s. 27-29; Sadi Dilâver, "Bünyan Ulu Camii-Erbaa / Akçaköy (Fidi) Silâhdar Ömer Paşa Camii", *STY*, II (1968), s. 184-199.

ZEYNEP HATİCE KURTİBİL

Bünyan Ulucamii'nin taçkapısı üzerindeki kitâbe

Cizre Ulucamii. Günümüze kadar birçok onarım geçirerek ulaşan yapı bazı araştırmacılara göre İslâmiyet'in Anadolu'ya ilk girdiği yıllarda, muhtemelen VII. yüzyılda kiliseden camiye dönüştürülmüştür. Abbâsiler döneminde tamir edilen cami, 555 (1160) yıllarında Zengî Atabegi Ebül-Kâsım Mahmud Sencer Şah tarafından ye-